

Rituell praktik som plattform för en ny identitet

Anne-Christine Hornborg, forskarassistent i religionshistoria.

Sammanfattning:

Artikeln diskuterar hur en folkgrupp, här kanadensiska mi'kmaqindianer, skapar nya sätt att vara efter århundraden av kolonialt förtryck och försök att tvångsassimilera dem till storsamhället. I detta nya identitetsbygge spelar riten en viktig roll, både som läroprocess för deltagarna och som en markering mot och förhandling med koloniala maktstrukturer om vad det innebär att vara mi'kmaqindian idag.

Det är höst 1992 och jag befinner mig på Kanadas östkust, på ön Cape Breton i Nova Scotia. Tidigt på morgonen kommer några kanadensiska mi'kmaqindianer från reservatet Whycocomagh hem till mig för att vi tillsammans skall åka till University College of Cape Breton, som ligger i provinsens huvudstad Sydney. Vi skall delta i den årliga FN-dagen och detta år skall rasism diskuteras.

Först ut som talare är Donald Marshall Jr., son till mi'kmaqs nu avlidne Grand Chief Donald Marshall. Trots sitt nekande dömdes Junior till fängelse för mord och hann sitta av elva år av sitt straff, innan en annan man erkände dådet och Jr. kunde friges. Fallet blev omskrivet i hela Kanada som en rättsskandal, eftersom man med facit i hand menade att rasistiska fördomar var en av orsakerna till den felaktiga domen.

Nästa talare är en osäker 14-årig mi'kmaqpojke. Det är en stor publik han skall möta och nu är han inte hemma i reservatet bland välbekanta ansikten, utan här sitter till stor del en vit publik, akademiker och orsbor. Pojken börjar tala, men hans röst bryts och han mumlar något ohörbart. Då reser sig Rita Joe, en välkänd mi'kmaqpoet och går fram till podiet. Hon ställer sig bakom honom som stöd och viskar några ord i hans öra. Pojken gör ett nytt försök. Jo, han har ett stort intresse, ishockey, och han har varit så framgångsrik att han fick spela med i ett hockeylag i närmsta vita samhälle. (Att det är en fjäder i hatten att vara framgångsrik i ishockey i Kanada, behöver jag väl inte nämna. Även i reservaten följer man NHL och byter ishockeybilder.) Hans skicklighet gav honom en framskjuten plats i laget, han blev snabbt center och en av de stora målgörarna. När det började att dra ihop sig till slutfinal, åkte han med sitt lag till staden Antigonish för att tävla om slutspel. Hans föräldrar följde med truppen, eftersom det alltid

finns en oro hos mi'kmaq för att låta sina barn röra sig fritt utanför reservaten.

Matchen börjar bra. Mi'kmaqpojken gör ett mål, trots att motståndarlaget har satt en "skugga" på honom, dvs. en motspelare bevakar honom extra. Så blir det ett mål till. Irritationen växer hos motståndarlaget, som är på hemmaplan, och publiken blir irriterad på besökarnas framgång. "Skuggan" börjar slänga tråkiga ord till sin motspelare: "Go home wagonburner, Go home Indian". Han får en tillsägelse av domaren, men fortsätter. Mi'kmaqpojken börjar bli osäker, samtidigt som publiken också börjar skrika. "Go home wagonburner". De har nu upptäckt pojkens föräldrar på läktaren och börjar bråka med dem. Spelet går domaren ur händerna, det knuffas på ringen och publiken bråkar, spelet avbryts, polisen tillkallas och pojken och hans föräldrar får poliseskort hem till reservatet.

Rita Joe håller om pojkens axlar. Han gråter nu och mumlar lite tyst: "Jag skall aldrig mer spela ishockey." Så lämnar han talarstolen.

Händelsen kring matchen var inte helt ny för mig. Jag hade redan läst om den i tidningen och fått den berättad för mig av några av mina mi'kmaqvännen. Incidenten hade anmälts till de kanadensiska myndigheterna och skulle utredas, men utredningen verkade mala långsamt. Jag var ganska upprörd över det inträffade, eftersom det inte var första gången jag mött liknande glåpord riktade helt ogenerat mot mina mi'kmaqvännen. Några av mina vita bekanta blev lika upprörda som jag. Någon sa: "Ja, det var illa, men vad hade han väntat sig?" Ibland mötte jag bara tystnad och en ryckning på axlarna. Denna reaktion var den som jag hade svårast att bemöta – det gavs inget motstånd eller medhåll i frågan, bara ett ointresse och en likgiltighet för det inträffade.

Efter en vecka hade händelsen inte nyhetsvärde längre. Det enda som nämndes inträffade efter ytterligare en vecka. Ett gäng kamouflageklädda mi'kmaq hade åkt till Antigonish, tagit in på ett lunchställe, frågat om det var i denna stad som det spelats en ishockeymatch, suttit där i några timmar och skapat stor rädsla på orten. Skulle de gå till attack? Skulle de slå sönder inredningen? Efter några timmar lämnade mi'kmaqmännen matstället och åkte därifrån. Inget våld, inget hot förekom, bara en tyst markering av att de inte tänkte låta rasismen passera obemärkt förbi.

Men vilka var de militärklädda männen? Jo, de är Mi'kmaq Warriors. De bildade sin organisation i slutet av 1980-talet och ser som sin uppgift att försvara landet, folket och lagarna. Mi'kmaqkrigarna blev snabbt en förebild för unga mi'kmaqpojkar. Klädedräkten visar tydligt att de anser sig vara i krig och beredda att försvara sina ideal. Nelson J. Augustine skriver

så här i sin artikel, ”The Value of a Warrior”, publicerad i *Micmac Maliseet Nations News*, april 1994:

Det är möjligt att ett warrior society kan spela en avgörande roll i att se lösningar på de problem som hemsöker reservaten idag. Övergrepp, våld inom familjen och självmord är bara några exempel på vad som händer i reservaten idag. Alla dessa problem är ett resultat av den hopplöshet och desperation som växer fram där det saknas en stolthet över sin kultur, sina traditioner och en Native spirituality. Denna vanmakt måste bekämpas om vi skall bli av med det som plågar många på dagens reservat. ... Mi'kmaq warriors är en sådan sammanslutning som försvarar traditionella värden, människorna och territoriet...

Det finns ingen halv väg att gå när det gäller traditionella värden, man kan inte missbruka alkohol och droger och vara traditionalist på halvtid. Alla traditionella värden måste respekteras.

Detta är vad Mi'kmaq Nation behöver – sanna krigare som vet de rätta traditionella värdena och skillnaden mellan rätt och fel, som är beredda att lida och göra försaker för att beskydda folket och lagarna. Rollen för den traditionella krigaren börjar hemma, i reservatets hjärta.

Att förlora sitt land och sina traditioner

För att till fullo förstå mi'kmaqproblematiken, ekonomiskt, socialt och identitetsmässigt, måste vi också känna till den historia som har fört mi'kmaq till den plats de står på idag. Mi'kmaq var ursprungligen jägare och samlare och en av de första indiagrupperna som kom i kontakt med européerna. Nyheter om rika fiskevatten utanför Nova Scotias kust spred sig under 1500-talet i Europa och fiskare från Portugal, Spanien, England och Frankrike återvände till sina hemländer med båtarna fulla av fisk, främst torsk. De träffade också mi'kmaq och snart uppstod ett livligt utbyte med europeiska varor och djurpälisar. Men en rad faktorer skulle påverka mi'kmaqs framtid negativt: handel, mission, sjukdomar och krig blev snart en del av gruppens vardag. Kriget mellan fransmän och engelsmän på 1600-1700-talet fick konsekvenser för mi'kmaq, som tidigt allierat sig med fransmännen. England vann kriget och mi'kmaq förlorade formellt sitt land. Som ett sista motstånd mot engelsmännen valde mi'kmaq att liera sig med de franska katolikerna och än idag tillhör de flesta katolska församlingar.

Under 1800-talet förlorade de även landet i praktiken. En mängd fattiga immigranter hade flytt Europa och röjde ny mark på mi'kmaqs forna jaktmarker. Mi'kmaq gick mot sin undergång. Då beslutade engelsmännen att avsätta små bitar land åt dem. Reservaten såg här dagens ljus. Från och med nu fick mi'kmaq klara sig på små allmosor från storsamhället och idag lever de fortfarande på spridda reservat i östra Kanadas kusttrakter.

Nu var landet förlorat och snart skulle även ett försök göras att radera ut en mi'kmaqidentitet. De mest effektiva omskolningsplatserna blev skolorna, och en stor internatskola, en så kallad Residential School, byggdes i Shubenacadie i centrala Nova Scotia. Från 1929 till 1969 skulle ett par tusen mi'kmaqbarn tillbringa i stort sett hela sin ungdom där. Skolan sköttes av katolska nunnor under ledning av skolans rektor. Mi'kmaqbarnen förbjöds tala sitt språk och fick lära sig att laga och äta riktig mat, det vill säga engelsk mat. En stor del av tiden tillbringade barnen på skolans lantgård, där de skulle lära sig av med gruppens jägar- och samlartraditioner för att bli kunniga inom lantbruk. De fick också veta att de hade ett hedniskt förflutet och de fick sjunga sånger som för dem var obegripliga: "Columbus sailed across the sea and found this land for you and me". Vistelsen på internatskolan är en svart fläck i mi'kmaqs historia och omnämns idag som ett kulturellt trauma som fortfarande sätter spår i deras liv.

I dikten "Hated Structure: Indian Residential School, Shubenacadie, N.S." beskriver mi'kmaqpoeten Rita Joe hur hon som vuxen besöker internatskolan, vilket väcker plågsamma minnen till liv:

I had no wish to enter
Nor to walk the halls.
I had no wish to feel the floors
Where I felt fear
A beating heart of episodes
I care not to recall.
The structure stands as if to say:
I was just a base for theory
To bend the will of children
I remind
Until I fall

Med denna dikt och omskolningen av mi'kmaqbarnen i åtanke blir det inte så oförståeligt att följande insändare på 1990-talet finns att läsa i en av mi'kmaqs tidningar:

Jag förstår att jag är delvis mi'kmaq på min faders sida. Jag brukar gå på pow wows och Mountain Man här i Utah. Jag vill bli mi'kmaq helt och hållet. Jag skulle helt vilja bära mi'kmaqkläder. Jag vet ingenting om mi'kmaq, deras seder, kläder, pärlbroderier. Jag kan inte hitta något om mi'kmaq i Utahs bokhandlar. Så om någon kan tala om var jag skall hitta dessa böcker eller information skulle jag vara mycket tacksam.

Riter som identitetsprocesser

Trots kulturella övergrepp och assimileringförsök av storsamhället har mi'kmaq lyckats att hålla samman sitt folk, kanske beroende på att de lever så tätt sammanslutna i reservaten. Att inte vara i öppet krig med den kanadensiska staten betyder dock inte för mi'kmaq att det råder fred. Det må vara att det väpnade kriget mellan dem och kolonialmakten sedan sekler har varit slut, men det råder fortfarande ett passivt krigstillstånd. Striden har ändrat karaktär och nu tar den form som fördomar hos en jury som får fel man i fängelse eller kan den tvinga en 14-årig, lovande ishockeyspelare att sluta med sin favoritsport. Offren mister idag inte livet, men som offer för ett maktutövande mister de tilltro till sig själva. De tar över maktens bild av dem och gör den till sin egen. Kanske speglar den höga procenten av självmord hos unga mi'kmaq just denna känsla av hopplöshet och brusten självtillit.

Mycket av intresset hos mi'kmaq för de äldre traditionerna formas idag som en markering mot vad de upplever som ett förtryck och en passiv krigsföring av storsamhället mot mi'kmaqfolket. Riterna har blivit en viktig faktor, om inte den viktigaste, i skapandet av en ny självbild. Att med likasinnade delta i en praktik där en identitet förhandlas fram och visas upp, har visat sig vara mer effektivt än att bara läsa om och diskutera orättvisor och förtryck.

Att vara ”indian”

På 1970-talet kom mi'kmaq i kontakt med en våg av panindianska riter, som svepte över hela den nordamerikanska kontinenten och som skulle få dem att intressera sig för sitt ”indianska” ursprung. Exempel på en panindiansk ritual är *pow wow*, sammankomster där man bl.a. utför cirkeldans. Även i tidig historisk litteratur nämns att mi'kmaq dansar cirkeldans, men *pow wow* har sitt ursprung i en modern ”setting”, med siouxindianer, som viktiga idégivare. Förutom cirkeldans med trummor och sång tänds den heliga elden, man har samtalsgrupper och gemensamma måltider. Vissa viktiga symboler får markera det ”indianska” i danserna: örnfjädrar, mockakläder och sweetgrass. Membertoureservatet i Sydney på Cape Breton, bjöd in mig till en vinter *pow wow* i februari 1993. Programmet jag fick följer ett vanligt mönster för dessa samlingar:

Torsdag, Feb. 11, 1993

- 6:00 p.m. - Sacred Fire tänds av George (Sonny) Laporte. Elden brinner oavbrutet i fyra dagar.

Fredag, Feb. 12, 1993

- 2:00 p.m. Melvin Paul, Grand Council Captain hälsar välkommen
- Maupltu Wkwisk Drum Group – Host Drummers
- Inledning av Pow-Wow Committee
- Grand Entrance (med trummande och musik)
- Solnedgång: Hala flaggan (mi'kmaq)
- Måltid (icke-traditionell)
- Trummande, dans och sånger fortsätter

Lördag feb. 13, 1993

- Soluppgångsceremoni – 7:00 a.m.
- Sweat Lodge
- Elders Gathering
- Talking Circles
- Youth Circles
- Waltes Games (ett slags tärningsspel som verkar vara förkolumbianskt hos mi'kmaq och som användes för att spå utgången i krig)
- Grand Entrance – 2:00 p.m.
- Pow wow fortsätter

Söndag february 14, 1993

- Soluppgångsceremoni – 7:00 a.m.
- Sweat Lodge
- Elders Gathering
- Talking Circles
- Youth Circles
- Waltes Games
- Grand Entrance – 2:00 p.m.
- Solnedgång – Hala flaggan
- Give away och dans
- Traditionell fest
- Avslutning

Många mi'kmaq i 40-årsåldern vittnar om att det för dem inte var helt oproblematiskt att aktivt börja återta en indianidentitet och delta i pow

wow. De fick kommentarer när de lät sitt hår växa och började klä sig i mockakläder: "Wow, you look Native!" Men den yngre generationen mi'kmaq har inte den distansen till pow wow och vad som är nya indianmarkörer. De har växt upp med dessa riter och gjort dem till sina. Riterna har blivit ett viktigt "tankställe" för många och en markering mot det vita samhället att "detta är våra traditioner och vi är stolta över dem!" Pow wow fungerar som viktiga mötesplatser för släktingar och vänner i provinsen. De är drogfria tillställningar som skall stärka en Native Spirituality. Kravet på drogfrihet säger oss något om vilka tragedier dagens reservat rymmer och på sitt sätt försöker bekämpa.

Men trots en växande känsla av stolthet över sina traditioner, är det fortfarande en lång väg för mi'kmaq att vandra för att vinna självtillit. När jag vistades i Kanada 1992 gick en självmordsepidemi bland unga pojkar i reservaten. I det lilla reservatet Big Cove med ett hundratals mi'kmaq tog 7 pojkar inom loppet av ett halvår livet av sig. En stor grupp Mi'kmaq warriors och andra mi'kmaq reste då dit för att under en vecka ha healing ceremonies. Det blev en sju dagars sorgeceremoni för att stoppa självmordsvågen och den inbjudan som Big Cove Band Council skickat ut visar hur landet både har sociala och andliga dimensioner:

7-DAY MOURNING/ HEALING

Vårt samhälle har fått uppleva stor smärta över den tragiska förlusten av sju unga män. Vi har vikt den 8 mars till den 15 mars till att sörja de bortgångna och hela oss.

Det är sorgligt att vårt mi'kmaqfolk har fått uppleva dessa sju dödsfall, men det är bara genom bön, hårt arbete och beslutsamhet som vi kan ta oss igenom detta. Vi måste, som samhälle, stå fast beslutna och starka för att se vad vi kan göra för att undvika liknande tragedier.

De sju dagarna kommer att se ut så här:

Kontinuerligt trummande under sju dagar

feeling/talking circles

informationsmöten till allmänheten

soluppgångsceremonier

AA-möten

Andlig medvetenhet (via katolska kyrkan) och den traditionella vägen

ungdomsmöten

stödgrupper för våra bröder och systrar

Efter sju dagars riter och stödjande samtal hade många stärkt varandra och de ditresta mi'kmaq lämnade Big Cove.

Att vara mi'kmaq

Om 1970-talet närde tanken på att vara en indian och visa upp att det fanns en stolthet i detta, innebar 1980-talet att mi'kmaq intresserade sig för sina äldre riter. En viktig tradition som redan nämns i 1600-talets missionärlitteratur är bruket av svetthyddan. Informationen om ritualen är dock mycket knapphändig och har idag kompletterats med siouxledaren Black Elks instruktioner om hur man arrangerar en svetthydda. Svetthyddan används flitigt idag, både av de mi'kmaq som är katoliker och de som valt att avsäga sig den vite mannens tro. De sistnämnda brukar omnämnas neotraditionalister och utgör en mycket liten grupp i reservaten. De flesta mi'kmaq ser dock ingen konflikt i att använda sig av både mi'kmaqritualer och att delta i katolska gudstjänster.

En mi'kmaq som insjuknar uppsöker naturligtvis den moderna kanadensiska sjukvården, men när det gäller psykisk ohälsa eller psykiska problem, finns en stor försiktighet och misstänksamhet mot "vita" terapeutiska metoder. Många föredrar att lösa sina problem internt i reservaten och det finns rådgivning att få både på band office (i varje reservat finns ett kontor som administrerar det lokala reservatet under ledning av en politiskt vald band chief) eller i healing grupper. Många mi'kmaq, som på ett eller annat sätt råkat illa ut, kan också be sin pipe-carrier (andlig ledare) att de tillsammans skall genomföra ett svettbad. En svetthydda rymmer ungefär åttio personer och är idag inte täckt med de traditionella djurhudarna utan med mattor eller filtar. De tjocka mattorna håller väl inne hettan under hela sessionen.

Att bada svetthydda kräver en lång förberedelse. Först måste en eld göras upp som skall brinna hela dagen. Fyra stycken vedträn läggs först i vart och ett av väderstrecken, samt ett i mitten. Sedan läggs stenar i alla väderstrecken, en i mitten och sedan resten. På kvällen är stenarna rykande heta. Pipe-carrier kan säga att svetthyddan utförs på "det traditionella sättet" eller "lakota way". (För mi'kmaq har det ingen betydelse vem som har copyright på ritualen, det är väl främst vi religionshistoriker som traditionellt lagt ner möda på att leta efter "ursprunget"!). Ledaren väljer också ut en "door-keeper", som skall öppna och stänga till ingången. Innan deltagarna går in i svetthyddan "tvättar" de sig i salviarök, som skall fungera som ett slags renande.

Alla går sedan medsols in i hyddan och sätter sig runt den tomma grop i mitten som snart skall fyllas med glödande stenar. Innan dörren stängs, skall en pipceremoni genomföras. Var och en drar några tag på pipan, som tre gånger cirkulerar medsols. Nu är det dags att lägga in de heta stenarna. Snabbt fyller de gropen och ligger där nu glödande röda. Så stänger dörr-

vakten ingången och det blir kolsvart, endast det svaga rosa skenet från sterna syns. Ingen får nu lämna hyddan, om det inte blir tvunget, och då med frasen "All my relations". Hettan är olidlig. Ritualledaren börjar be och sedan vandrar ordet runt till var och en, som högt ber sin speciella bön. Efter 20-30 min är första sittningen över, "All my relations" och dörren öppnas. Några går ut för att svalka sig, men hyddan får inte lämnas helt tom, så ledaren blir kvar.

Nästa sittning börjar. Nu sker en "bikt". Alla får tala fritt ur hjärtat om vad som plågar dem och de vet också att när svettbadet är över, får ingen någonsin yppa vad som sagts. Detta är ofta ett av skälen till att personer ber om en svetthydderitual – de har ett behov att få tala ut om sina problem bland likasinnade. Efter ett tag öppnas dörren igen och en ny möjlighet ges till svalka. Dessutom behövs gropan fyllas på med nya, varma stenar. Så fortsätter sittningen. Nya böner, mer bikt och så efter en tid som verkar vara oändlig med mörker och hetta, sjunger alla mi'kmaq sin honor song. – All my relations – dörrmattan lyfts upp och en efter en kan deltagarna ramla ut ur hyddan likt nyfödda barn, med ånga som strömmar från kropparna. Nu kan de börja en ny period i sina liv, åtminstone för ett tag, förlösta från den smärta de möter i vardagslivet i reservaten.

Att gå nya vägar

Genom att delta i de nya ritualerna i reservaten, har mi'kmaq hittat en väg att stärka sin självkänsla av vad det på ett positivt sätt betyder att vara mi'kmaq. Elaka röster har ibland väckts mot det nya sättet att vara mi'kmaq: att ritualerna inte är äkta utan ett sammelsurium hämtat från olika folkgrupper eller till och med att de är helt påhittade. Men mi'kmaq störs inte av kritiken utan ser den som ytterligare en strategi för att förneka dem deras traditioner. Vid en direkt konfrontation en gång, då en mi'kmaq fick frågan om ritens historia, autenticitet och äkthet svarade han frankt:

Jag är mi'kmaq och det jag gör är min kultur!